

Петро Л. Кулик
**СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ
ФІСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПДВ**

У статті розглянуто погляди вчених щодо визначення факторів впливу на реалізацію фіскального потенціалу ПДВ. Проаналізовано сутнісну характеристику обставин, в яких реалізується фіскальний потенціал цього податку. Визначено основні групи факторів за критеріями, характерними для фінансової науки.

Ключові слова: фіскальний потенціал; фактори впливу; ПДВ.

Рис. 3. Табл. 2. Літ. 11.

Петр Л. Кулик
**СУЩНОСТЬ И РОЛЬ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА РЕАЛИЗАЦИЮ
ФИСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА НДС**

В статье рассмотрены взгляды ученых на определение факторов влияния на реализацию фискального потенциала НДС. Проанализирована сущностная характеристика обстоятельств, в которых реализуется фискальный потенциал налога. Определены основные группы факторов по критериям, характерным для финансовой науки.

Ключевые слова: фискальный потенциал; факторы влияния; НДС.

Petro L. Kulyk¹
**ESSENCE AND ROLE OF INFLUENCE FACTORS RELATED
TO THE REALISATION OF VAT FISCAL CAPACITY**

The paper considers the scientists' views on the identification of factors impacting the implementation of fiscal capacity. The essential characteristics of fiscal capacity implementation context are analyzed. The key groups of factors by the criteria specific to financial science are discussed.

Keywords: fiscal potential; factors of influence; VAT.

Постановка проблеми. Фіскальний потенціал податку на додану вартість (ПДВ) є невід'ємною ваговою складовою фінансового потенціалу країни. На фіскальний потенціал податку на додану вартість впливають різні за своїм походженням, характером та глибиною впливу фактори, зокрема, на рівні країни чи певної території.

Важливість дослідження факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ зумовлена тим, що за рахунок податкових надходжень мобілізується більша частка доходів зведеного бюджету країни, значний відсоток яких припадає на реалізований потенціал ПДВ. У цих умовах постає завдання якісного прогнозування податкових надходжень, комплексного аналізу стану надходжень, визначення ризиків виконання прогнозних доходів, вивчення факторів, які впливають на стан виконання затверджених показників доходів бюджету.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблематики аналізу впливу факторів на фіскальний потенціал податків проводили у своїх наукових працях Б.Х. Алієв [2], А.В. Аронов [3], І.О. Горленко [4], Т.М. Єгорова [5], Ю.Б. Іванов [6], В.А. Кашин [3], Л.Н. Кузнецова [7], Х.М. Мусаєва [2], О.В. Ревенко [6], Л.Л. Тарангул [4], Ф.Ф. Ханафєєв [11] та інші.

Невирішені частини проблеми. З метою відстеження динаміки розвитку фіскального потенціалу податку на додану вартість, що змінюється в часі під

¹ National State Tax Service University of Ukraine, Irpin, Ukraine.

впливом певних факторів, необхідно періодично проводити їх «інвентаризацію». Це буде сприяти більш якісній оцінці фіскального потенціалу, а широка вхідна і вихідна інформація слугуватиме базою для якісного розвитку податкового планування і прогнозування. Крім того, можливо буде виявити специфічні особливості факторів (різні в кожному регіоні), які спричиняють максимальний вплив на рівень розвитку фіскального потенціалу ПДВ і закономірності його формування, реалізації і розвитку на певній території. Також це дозволить точніше прогнозувати величину фіскального потенціалу і виявляти резерви його зростання.

Метою дослідження є вивчення поглядів вчених щодо визначення факторів впливу на реалізацію фіскального потенціалу ПДВ, їх систематизація та визначення сутнісної характеристики.

Основні результати дослідження. На реалізацію фіскального потенціалу ПДВ фактично впливають обставини, в яких функціонує цей податок. Серед цих обставин виділяють законодавство, яке регулює справляння ПДВ, особливості функціонування податкової системи у країні, податкова дисципліна платників, рівень розвитку економіки країни, рівень життя населення та інші фактори.

Вчені по-різному визначають фактори, які впливають на реалізацію фіскального потенціалу ПДВ. Так, Ю.Б. Іванов та О.В. Ревенко зазначають, що на податкоспроможність суб'єктів господарювання впливає:

- структура податкового навантаження;
- розподіл податкового тягаря між окремими платниками;
- альтернативні системи оподаткування;
- стимулювання прискореного розвитку окремих територій та видів економічної діяльності [6].

У продовження аналізу впливу різних факторів на формування і розвиток фіскального потенціалу ПДВ можна навести класифікацію, запропоновану Л.Н. Кузнецовою (рис. 1).

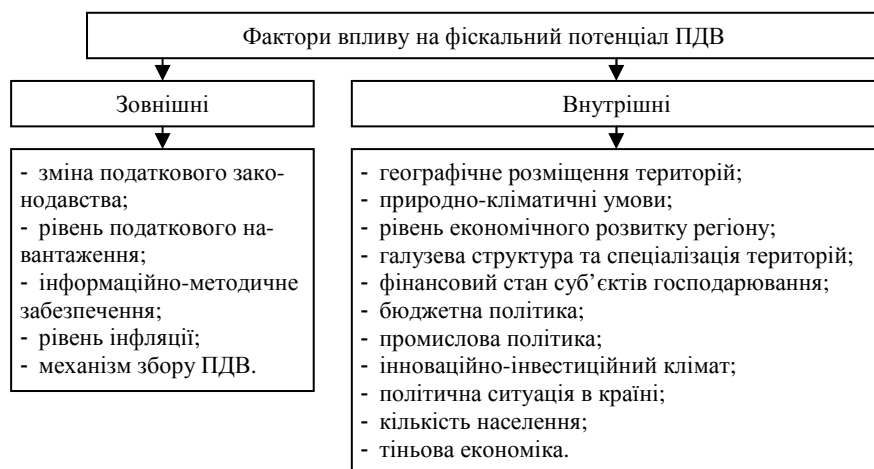

Рис. 1. Класифікація факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ за Л.Н. Кузнецовою, презентація на основі [7]

Рис. 1 демонструє, що розподіл факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ на групи зовнішніх і внутрішніх досить умовний, оскільки значна частина внутрішніх факторів, за умови їх типової класифікації, може бути також і зовнішніми. Але якщо розглядати цю класифікацію на рівні територій та країн в цілому, то вона може бути справедливою. Це пояснюється тим, що такі фактори, як зміна податкового законодавства; рівень податкового навантаження; інформаційно-методичне забезпечення; рівень інфляції; механізм збору ПДВ є типовими для всієї країни, а тому розглядаються як зовнішні. У свою чергу, решта факторів, віднесені до внутрішніх, характеризують територіальний фіскальний потенціал ПДВ.

Водночас, комплексний підхід до систематизації факторів, що впливають на фіскальний потенціал податку на додану вартість, запропонований Ф.Ф. Ханафєєвим [11]. Відповідно до запропонованої ним концепції, на фіскальний потенціал ПДВ впливають фактори, представлені в табл. 1.

Таблиця 1. Фактори впливу на фіскальний потенціал податку на додану вартість за Ф.Ф. Ханафєєвим*

Група факторів	Перелік факторів
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - податкова політика; - рівень розвитку економіки та ділової активності; - галузева структура економіки; - інвестиційний клімат; - рівень зайнятості населення; - рівень інфляції; - обсяг і товарна структура зовнішньоекономічної діяльності.
Податкового адміністрування	<ul style="list-style-type: none"> - ефективність податкового контролю (відношення кількості перевірок, що виявили недоїмки, до загальної кількості перевірок, середня сума поверненої недоїмки); - рівень професійної підготовки працівників податкових органів (наявність спеціальної освіти, підвищення кваліфікації); - рівень методичного забезпечення адміністрування.
Правові	<ul style="list-style-type: none"> - податкове законодавство (визначає механізм нарахування ПДВ); - бюджетне законодавство (регулює розподіл зібраного ПДВ за рівнями бюджетної та соціально-економічної систем)
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - рівень соціальної відповідальності платника податків; - податкова культура.

* презентація на основі [11].

На основі наведеної класифікації можна побачити, що вона містить чотири групи факторів. Порівняно з класифікацією Л.Н. Кузнецової [7], наведеною у табл. 1, останню можна вважати більш розгорнутою, тобто такою, що детальніше розкриває сукупність факторів впливу на фіскальний потенціал податку на додану вартість. На думку автора, доцільно виділяти в окрему групу вплив податкового адміністрування, оскільки податок на додану вартість є досить складним у цьому плані і потребує значної уваги в контексті його нарахування, збору та повернення. Крім того, через значний розмір податкового навантаження через податок на додану вартість суб'єкти господарювання прагнуть всіма можливими шляхами скоротити його, а це знижує фіскальний потенціал. Така ситуація вимагає підвищеної уваги з боку податкових органів.

Цікавою є класифікація факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ, запропонована А.В. Ароновим та В.А. Кашиним [3]. Автори характеризують фактори, що впливають на фіскальний потенціал ПДВ на рівні суб'єкта господарювання. На їх думку, до важливих факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ є такі їх групи: соціально-економічні, політичні, виробничо-комерційні, фінансові та кадрові (рис. 2).

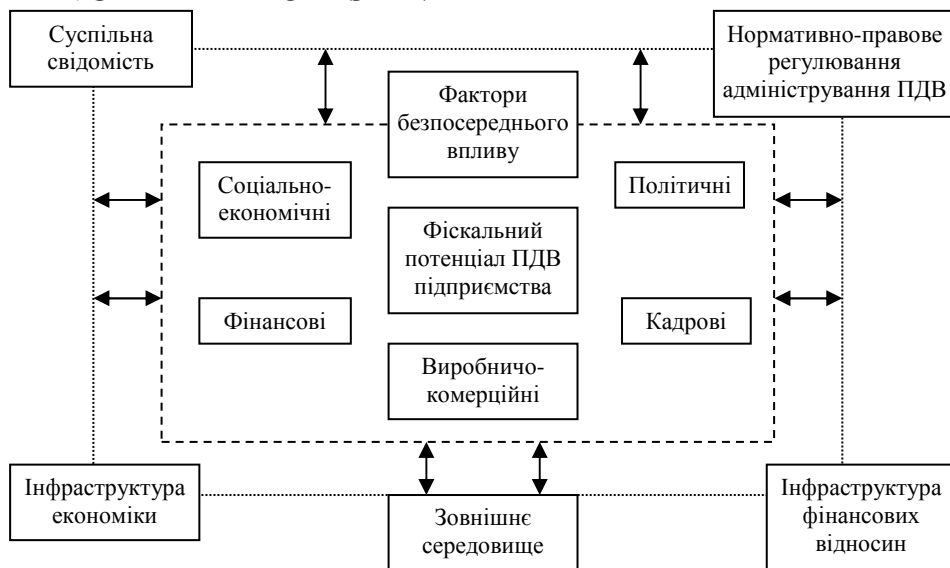

Рис. 2. Фактори, що впливають на формування фіскального потенціалу ПДВ на рівні платників податків за А.В. Ароновим та В.А.Кашиним, складено на основі [3]

Із зовнішніми проявами властивостей податку на додану вартість в системі соціально-економічних відносин тісно пов'язані соціально-економічні фактори. Ці прояви реалізуються через загальні функції податків.

Досить важливе значення для формування фіскального потенціалу ПДВ мають політичні фактори. Дія податкової політики на стан фіскального потенціалу може бути позитивною або негативною – залежно від того, наскільки цілі і задачі податкової політики відповідають цілям і задачам соціально-економічної політики, що проводиться в країні. Значна частина державних фінансів, у т.ч. й податкова політика, стають об'єктом політичних спекуляцій. Це відображає різного роду вплив на результативність діяльності суб'єктів господарювання, а отже на фіскальний потенціал податку на додану вартість.

Виробничо-комерційні фактори включають елементи, що характеризують стан суб'єктів господарювання, які є платниками ПДВ. До таких елементів належать обсяги виробництва та продажу, цінова політика, збутова політика, маркетингова діяльність та конкурентні дії на ринку і т.д. Ці характеристики можуть бути об'єктивними лише за умови надійної оцінки бізнесу, яка і формує виробничо-комерційні фактори.

Від ефективності прийнятих рішень щодо зниження податку на додану вартість підприємством, контролю податкових органів за відповідністю цих

рішень податковому законодавству значною мірою залежить рівень фіскального потенціалу податку на додану вартість, що формується на рівні певної території та країни в цілому.

Характерними ознаками ПДВ як одного з головних джерел реалізації державою своїх функцій є фінансові фактори фіскального потенціалу цього податку. Вплив фінансових факторів на фіскальний потенціал ПДВ на рівні платників податків пояснюється сукупністю економічних відносин між державою і платниками податків (податкові відносини) з приводу вилучення частини коштів у підприємницького сектора на користь держави для забезпечення нею соціально-економічного розвитку територій та населення. Ці відносини також проявляються в розподілі і перерозподілі створеного в суспільстві валового продукту, від способів побудови взаємозв'язків залежить обсяг залученого до державного бюджету ПДВ, грошовий еквівалент якого стає джерелом фінансування різних сфер економіки за рахунок виконання державою своїх функцій.

Слід зазначити, що для повної характеристики фіскального потенціалу ПДВ одних даних про обсяги відрахування ПДВ до бюджету недостатньо, оскільки важливо збирати дані про податкову базу ПДВ. Пріоритетною при цьому буде інформація про обсяги виробництва продукції, виконаних робіт, наданих послуг, проданих товарів, про нарощування вартості суб'єкта господарювання тощо. Крім того, економічна інформація про платників податку на додану вартість, що використовується для оцінки фіскального потенціалу ПДВ, повинна містити інформацію про ризики.

Кадрові фактори впливу на фіскальний потенціал ПДВ пов'язані з фінансовими. До них, згідно з концепцією А.В. Аронова та В.А. Кашина [3], належать рівень оплати праці і інших форм матеріального стимулювання, стан соціальної політики підприємств, від якої залежить продуктивність праці та база оподаткування ПДВ. Кадрові фактори таким чином впливають на обсяг ПДВ, що надходить до державного бюджету та у подальшому справляють деякий вплив на розрахунок фіскального потенціалу цього податку.

Дослідження різних авторів вказують на наявність інших підходів до класифікації факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ. Зокрема, Б.Х. Алієв та Х.М. Мусаєва [2] виділяють зовнішні та внутрішні фактори (табл. 2). При цьому, кожна група складається з підгруп.

Вивчаючи наведену у табл. 2 класифікацію, можна погодитись з її авторами, але з деякими уточненнями відносно сукупності факторів, які можуть впливати на фіскальний потенціал ПДВ. Доповнення стосуються того, що на досліджуваний параметр має суттєвий вплив територіальне та геополітичне розміщення платників ПДВ, доступ та можливість безперешкодного використання природних ресурсів, структура експорту та імпорту. Наявні в Україні умови господарювання вказують на те, що підприємства, розташовані в регіонах із значним природним потенціалом та наявністю корисних копалин, можуть ефективніше функціонувати в певних галузях, ніж ті підприємства, які в своїй діяльності використовують аналогічні ресурси, але розміщені на відносно бідних територіях. Тобто, на відносно багатих природними ресурсами територіях існують умови для ефективнішого функціонування підприємств,

формування податкової бази ПДВ та відповідно фіскального потенціалу цього податку. Це пов'язано з простотою залучення природних ресурсів у виробничий процес та зниженням собівартості виробленої продукції, виконаних робіт, послуг, відповідно до чого зростатиме рівень податкового зобов'язання. Крім того, природно-ресурсний потенціал, який становить основу виробництва товарів і послуг, формує структуру експорту та імпорту товарів, що також впливає на фіскальний потенціал ПДВ.

Таблиця 2. Класифікація факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ за Б.Х. Алієвим та Х.М. Мусаєвою*

Групи факторів	Підгрупи факторів	Склад / характеристика факторів
ЗОВНІШНІ	1. Державний законодавчий	Механізм адміністрування ПДВ
	2. Географічні та геополітичні	Територіальне та зовнішньоекономічне розміщення платників ПДВ
	3. Природно-кліматичний	Кліматичні умови господарювання Наявність та доступ до природних ресурсів
	4. Інфляційний	Рівень інфляції та інфляційних очікувань
ВНУТРІШНІ	1. Регіональні законодавчі	Зміна ставки податку на додану вартість
		Режим застосування податкових пільг
		Зміна порядку та строків сплати ПДВ
		Застосування фінансових санкцій за порушення податкового законодавства
	2. Соціально-економічні	Ресурсно-сировинні та екологічні
		Транспортно-інфраструктурні
		Виробничо-збутові
		Трудові (демографічні)
		Фінансово-інвестиційні та інноваційні
		Експортно-імпортна політика
	Інтенсивність тіньового сектора	
	3. Управлінські	Якість управлінської діяльності на рівні суб'єктів господарювання та державних контролюючих органів
	4. Соціально-політичні	Рівень суспільної свідомості населення
Ступінь реакції на зміну податкового законодавства		
Присутність в суспільно-політичному житті країни		

* складено на основі [2].

Слід зазначити, що значний вплив на фіскальний потенціал ПДВ мають доходи населення багатих на корисні копалини областей. Україна, як держава з багатим природно-ресурсним потенціалом, характеризується нерівномірністю його розміщення, а тому діяльність, пов'язана з видобутком корисних копалин, приносить нерівномірні доходи і зайнятому в цій сфері населенню.

Здійснивши оцінку запропонованої Б.Х. Алієвим та Х.М. Мусаєвою [2] класифікації факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ, можна відзначити їх специфічність та узагальненість при вивченні фіскального потенціалу.

Дослідивши наведені класифікації, варто відмітити, що вони не враховують часових обмежень їх дії. Тобто сукупність факторів впливу на фіскаль-

ний потенціал податку на додану вартість у різний час може у більшій або меншій мірі проявлятися на розмірах фіскального потенціалу. Наприклад, якщо виробництво певних товарів чи послуг характеризується певною сезонністю або обмеженістю потреби, то фіскальний потенціал ПДВ від такої діяльності буде формуватися нерівномірно. Виходячи з цього, залежно від часу дії факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ їх можна розділити на:

- первинні (незмінні) – геополітичні чинники, система державного управління і природні умови;

- фактори, що історично склалися – відносно незмінні елементи регіонального розвитку (екологічна ситуація, характер спеціалізації та рівень диверсифікації економіки регіону, рівень освіти і культури) або швидко змінні, але зафіксовані на певну дату (система пільг по сплаті ПДВ, нормативно-правове регулювання нарахування, сплати та повернення ПДВ);

- поточні – характеризуються впливом на певному тимчасовому проміжку (зазвичай фінансовий рік, півріччя, квартал);

- майбутні – основний вплив фактора проявиться після закінчення або протягом певного терміну (рік, два, три, п'ять років тощо).

У практиці застосування Податкового кодексу України (ПКУ) [1] можна побачити, що розподіл факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ в залежності від чинника часу є доречним. Це можна пояснити зокрема тим, що ПКУ передбачає поетапне зниження ставки податку на додану вартість з 20 до 17% починаючи з 2014 р., тоді як Верховна Рада України перенесла це зниження на 2015 рік. При цьому розрахунки податкових надходжень, виконані до цього, потрібно переробляти, оскільки вони не відображають дійсний стан фіскального потенціалу.

У практичному функціонуванні державних органів, що займаються питаннями оцінки та прогнозування податкових надходжень, також накопичено деякий досвід формування факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ. Так, Науково-дослідним фінансовим інститутом при Міністерстві фінансів України при виокремленні чинників, що впливають на надходження ПДВ до бюджету, приділяється увага макроекономічній сутності податку та адміністративним заходам органів виконавчої влади. Наприклад, щодо надходжень податку на додану вартість визначається, що до чинників впливу належать об'єктивні економічні процеси, особливості нормативно-правового регулювання питань стягування ПДВ, а також політика держави щодо виконання зобов'язань з бюджетного відшкодування ПДВ.

Визначення факторів, які впливають на стан реалізації фіскального потенціалу ПДВ, виокремлення та дослідження їх від передбачення сценаріїв макроекономічного розвитку до виділення напрямів реформування податкового законодавства, є основою зростання якості прогнозних робіт та сприяє мінімізації ризиків невиконання затверджених статей доходів бюджету. Схематично сукупність факторів, що впливають на реалізацію фіскального потенціалу ПДВ, можна подати наступним чином (рис. 3).

Наведена на рис. 3 класифікація факторів не є вичерпною, оскільки подана узагальнено і включає в себе найбільш суттєві макроекономічні та мезоекономічні параметри впливу на реалізацію фіскального потенціалу ПДВ.

Рис. 3. Класифікація факторів впливу на реалізацію фіскального потенціалу податку на додану вартість в Україні, авторська розробка

Охарактеризуємо детальніше сукупність можливих факторів. Внутрішні фактори фіскального потенціалу ПДВ формуються безпосередньо в системі податкових органів України, мають вплив на процеси планування надходжень податку на додану вартість як на макрорівні в країні, так і на мезорівні її організації – у певній області. Вони включають [10]:

- запровадження сучасних інформаційних технологій, створення електронної інформаційної бази адміністрування ПДВ;
- наявність методологічних і методичних нормативних документів розрахунку та стягування ПДВ;
- забезпечення податкових органів усіх рівнів кадровими, фінансовими, матеріально-технічними ресурсами;
- характер взаємовідносин із платниками ПДВ.

Зазначені фактори впливають на ефективність реалізації фіскального потенціалу ПДВ і їх необхідно враховувати при виконанні дій щодо планування надходження цього податку.

Вирішальне значення впливу на обсяги реалізованого потенціалу податку на додану вартість в бюджеті має друга група соціально-економічних факторів, яка визначає потужність фіскального потенціалу ПДВ, насамперед базу оподаткування і, відповідно, визначальний для нарахування податкових платежів показник. Для податку на додану вартість цим показником є обсяги сумарної доданої вартості. Зазначений показник є базовим для нарахування податкових платежів показник і залежить від макроекономічних процесів і суспільно-економічних відносин у країні.

І.О. Горленко та Л.Л. Тарангул в своїх дослідженнях до зовнішніх факторів, що впливають в цілому у країні на умови господарювання та формування бази оподаткування ПДВ, відносять економічні, соціальні, екологічні та інші

умови життєдіяльності населення, які формуються під впливом процесів, явищ та обставин, що склалися та розвиваються у країні та світі. До внутрішніх факторів впливу (в обласному чи регіональному розрізі) на реалізацію фіскального потенціалу ПДВ відносять особливості та ресурси регіонів, які значною мірою визначають стан систем суспільно-територіальних перетворень та соціально-економічної ситуації, зокрема, податкову базу та можливість регіонів в цілому щодо сплати податку на додану вартість. У першу чергу, вони об'єднують геополітичний статус регіонів, потужність і структуру їх загального потенціалу розвитку, стан соціально-економічної ситуації; рівні соціально-економічного розвитку, інноваційно-інвестиційну та зовнішньоекономічну активність регіонів, привабливість умов життя і господарювання населення, конкурентоспроможність економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках і, відповідно, спроможність територій формувати реалізований обсяг фіскального потенціалу ПДВ [4].

Останнім часом у наукових виданнях та засобах масової інформації широко обговорюється питання інфляційної та макроекономічної складових у факторах впливу на надходження податку на додану вартість до бюджету. Впливовим фактором впливу на фіскальний потенціал ПДВ можна визнати покращення рівня адміністрування податку на додану вартість, що здійснюється через організацію примусового стягнення ПДВ і підвищення ефективності контрольно-перевірочної роботи. Для вдосконалення процесу реалізації фіскального потенціалу ПДВ можна проводити зміни у податковому законодавстві, зокрема, через уточнення норми відшкодування з бюджету ПДВ, розширення чи скорочення переліку товарів, звільнених від оподаткування ПДВ, зміна переліку видів діяльності та форм організації бізнесу, які можуть не сплачувати податок на додану вартість, зміна умов оподаткування експортно-імпорتنих операцій, відміна пільг при оподаткуванні податком на додану вартість виробників продукції рослинництва і тваринництва та інші положення.

Загалом, визначення факторів впливу на обсяг фіскального потенціалу ПДВ є значно складнішим і більш комплексним, ніж просте порівняння фактичних надходжень з плановими показниками цього податку, оскільки постійно відбувається зміна макроекономічного розвитку країни, удосконалюються законодавчі норми, які впливають на базу оподаткування ПДВ або змінюють порядок адміністрування цих платежів, запроваджуються нові механізми розрахунків з бюджетом тощо. Однак, іноді не виправдовуються прогнози макроекономічного розвитку національної та світової економіки, не завжди удосконалення законодавства, відміна податкових пільг, зміна ставок ПДВ призводять до запланованого розширення бази оподаткування та відповідної реалізації фіскального потенціалу ПДВ. Тобто, під впливом дії певних чинників при виконанні затверджених показників доходів не завжди може відбуватися заплановане збільшення надходжень порівняно з минулим періодом.

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що науковці при класифікації факторів формування і реалізації фіскального потенціалу ПДВ пропонують використовувати сукупність групувань, характерних для загальної економічної науки: первинні (основні) і другорядні; зов-

нішні і внутрішні; загальні, часткові і специфічні; постійні і змінні; екстенсивні і інтенсивні; кількісні й якісні; прості і складні; вимірні та невимірні.

Основними факторами, що впливають на реалізацію фіскального потенціалу ПДВ, є:

- законодавча база державних бюджетних доходів;
- економічна спеціалізація територій та їх забезпеченість оподаткованими ресурсами;
- стан і перспективи розвитку державної податкової політики;
- податкова культура суб'єктів підприємницької діяльності;
- особливості територіальної організації та податкової системи країни;
- розвиненість ринкової, виробничо-транспортної, соціальної інфраструктури;
- дохідно-витратна збалансованість місцевих бюджетів;
- геополітичне положення територій та ін. Значну роль у формуванні фіскального потенціалу ПДВ відіграє геополітичне положення суб'єктів господарювання на певній території, що відображає їх статус в державі, а саме:
  - участь підприємств у створенні валового продукту країни;
  - частку підприємств у податкових платежах до зведеного бюджету;
  - участь галузей країни у міжнародному поділі праці та рівень формування експортного сектора;
  - кількість і потужність центрів зростання та їх місце в економічній системі;
  - вплив продуктивних регіонів на сусідні території, зокрема, стійкість виробничих зв'язків, трудові відносини, соціально-культурні зв'язки.

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI // zakon.rada.gov.ua.
2. *Алиев Б.Х., Мусаева Х.М.* Налоговый потенциал в системе методических основ налогового планирования: проблемы и перспективы // Региональная экономика: теория и практика.– 2009.– №23. – С. 15–20.
3. *Аронов А.В., Кашин В.А.* Налоговая политика и налоговое администрирование: Учеб. пособие. – М.: Экономистъ, 2006. – 296 с.
4. *Горленко І.О., Тарангул Л.Л.* Економічні райони України. – К., 1999. – 205 с.
5. *Єгорова Т.М., Юрченко Ю.І.* Щодо визначення деяких факторів впливу на обсяг надходжень до бюджету // Матеріали III міжнародної наук.-прак. конф. «Відомості наукової думки – 2007». – Премішль: Наука і студія, 2007. – Т. 1: Економічні науки. – С. 49–52.
6. *Іванов Ю.Б., Ревенко О.В.* Податкові аспекти забезпечення конкурентоспроможності національної економіки // Науковий вісник НУ ДПС України (Ірпінь).– 2009.– №1. – С. 74–79.
7. *Кузнецова Л.Н.* Формирование и приоритеты развития налогового потенциала субъекта Российской Федерации: Автореф. дис... канд. экон. наук / СГСЭУ. – Саратов, 2007. – 20 с.
8. *Пислиця А.В.* Фіскальна ефективність акцизів: система показників, фактори впливу // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону.– 2008.– Вип. 4, Т. 2. – С. 101–111.
9. *Пікінер В.О., Швабій К.І.* Оцінка фіскального потенціалу податку на додану вартість в Україні // Науковий вісник Національного університету ДПС України.– Серія: Економіка, право.– 2012.– №2. – С. 115–120.
10. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: Монографія / П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул, З.С. Варналій та ін.; За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.
11. *Ханафеев Ф.Ф.* Аналитическое обеспечение управления налоговым потенциалом региона: теория и методология. – М.: Проспект, 2008. – 232 с.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2014.